

Carl Schmitt i nacionalsocijalizam — problem teorije ili karaktera

Carl Ballestrem

Eichstädt

Sažetak

Odnos Carla Schmitta spram nacističke vlasti, bez obzira na različite pokušaje njegova opravdanja, može se objasniti iz njegovih radova prije 1933. godine. U njima postoji velik broj temeljnih uvjerenja iz čije perspektive izgleda dosljednim da se nacionalsocijalizam pozdravi i da mu se služi. Schmittova koncepcija političkog poretka smjerala je na uspostavljanje jedinstva pomoću suverene moći i tako nije mogao ništa iznijeti protiv nacističkog režima koji je upravo na taj način uspostavio političko jedinstvo.

Ako bi se htio raspon tumačenja Carla Schmitta od pedesetih godina do danas svesti na kratak nazivnik, moglo bi se reći: od duhovnoga preteče i glavnoga pravnika Trećega Reicha do klasika političke teorije, Hobbesa 20. stoljeća. Između tih krajnje različitih tumačenja, na koja podsjećaju imena Fijalkowski¹ i Wilms², nalazi se niz brižljivih studija koje su točnije pratile razvoj mišljenja Carla Schmitta (Hofmann,³ Schwab,⁴ Bendersky⁵). Iz njih proizlazi da je postavka o duhovnome preteči krajnje dvojbeni, a ona o glavnome pravniku jednostavno pogrešna. U utemeljene spoznaje istraživanja o Carlu Schmittu danas spadaju ove četiri točke (s kojima se, uz neznatna ograničenja, slažem):

1) Carl Schmitt se do početka 1933. godine zalagao za očuvanje Vajmarske Republike i njezinih ustavnih autoriteta (prvenstveno za očuvanje vlasti predsjednika države kao posljednjega jamca postojećega poretka). U srpnju

¹ J. Fijalkowski: *Die Wendung zum Führerstaat. Ideologische Komponenten in der politischen Philosophie Carl Schmitts*. Köln 1958.

² B. Wilms: *Carl Schmitt — jüngster Klassiker des politischen Denkens?* U: H. Quaritsch (izd.): *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*. Berlin 1988, 577—598.

³ H. Hofmann: *Legitimität gegen Legitimität. Der Weg der politischen Philosophie Carl Schmitts*, Berlin 1964.

⁴ G. Schwab: *The Challenge of the Exception. An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 and 1936*. Berlin 1970.

⁵ J. W. Bendersky: *Carl Schmitt — Theorist for the Reich*. Princeton 1980.

1932. godine smatrao je da Ustav ne jamči jednake izgleda i svojim neprijateljima i da bi zato trebalo zabraniti radikalne stranke (Komunističku i Nationalsocijalističku).

2) Po svoj prilici, Carl Schmitt nije bio do početka 1933. godine sklon ni ideologiji ni politici nacionalsocijalista. Nije bio član njihove stranke niti se u njegovim spisima nalaze nacionalsocijalističke misli.

3) Ni u vrijeme svoje najveće bliskosti s nacionalsocijalizmom, 1933 — 1936, Carl Schmitt nipošto nije bio — kao prije toga pod vladama Papena i Schleichera — glavni pravnik Trećega Reicha. Jedva da je utjecao na politiku i ideologiju nacionalsocijalizma.

4) Od 1936. godine dospio je Carl Schmitt neko vrijeme u unakrsnu vartu kritike nacionalsocijalističkih kolega, opozvan je s dužnosti rukovoditelja stručne grupe sveučilišnih nastavnika Saveza njemačkih nacionalsocijalističkih pravnika, a 1936. godine prestao je izlaziti časopis koji je izdavao: *Deutsche Juristen-Zeitung*. Osjećao se ugroženim i otišao je u jednu vrstu unutarnje emigracije. Nije pisao gotovo ništa više o unutrašnjopolitičkim i ustavnopravnim pitanjima, nego je izbjegao na međunarodnopravne teme. Njegovi su ga prijatelji smatrali od 1937. godine kritičarem nacionalsocijalizma; oni su pripadali, dijelom, pokretu otpora (npr. Johannes Popitz).⁶

Može li, s obzirom na te činjenice, Schmittov odnos prema nacionalsocijalizmu biti teorijski još imalo zanimljiv? Zar ne bi, prije, trebalo aktivnosti i spise iz godine 1933—1936. smatrati neugodnom greškom velikoga duha i *ne osvrutati se na nju* greškom koja se može objasniti teškim vremenskim okolnostima i karakternim slabostima (strah, taština itd.) autora, ne umanjujući kvalitetu ukupnoga djela? Oni koji su u Carlu Schmittu spoznali klasika političkoga mišljenja skloni su tome mišljenju i brzo pružaju odgovarajuće usporedbe. Da li bi nas osobne slabosti i Bodinove apsurdne predrasude trebale spriječiti da izučavamo njegovu teoriju suverenosti i da joj se divimo (Quaritsch)? Na kraju krajeva, i Platon i Thomas Morus, pogrešno spoznavajući vlastitu snagu uvjerenja, služili su tiranima, ali to ne daje povoda da se njihovo djelo prezire (vlastita usporedba Carla Schmitta u »*Ex captivitate salus*«).

Doista bi nama, kasnije rođenima, koji živimo u mirnija vremena i, redovito, nismo junaci, loše pristajalo da se uzbuđujemo zbog oportunitizma čovjeka koji, sigurno, ne spada u zločince Trećega Reicha. Čak i kada bi za to postojalo moralno opravdanje, nedostajalo bi, ipak, svakome takvom razmišljanju, usmjerenome na okolnosti vremena i karakter, zanimanja za političku teoriju ili ustavno pravo. Ne, teorijski zanimljiv može biti odnos Carla Schmitta prema nacionalsocijalizmu samo ako se u spisima prije 1933. godine izražava predodžba o političkome poretku, koja dopušta da se u nacionalsocijalističkoj državi vođe vidi ozbiljenje toga ideala poretka; ili isto još jednom rečeno vrednujući: ako se u spisima prije 1933. godine već zastupa tako pogrešna i opasna predodžba o političkom poretku da joj je perverzija svega poretka u sistemu nacionalsocijalizma mogla izgledati kao ozbiljenje vlastitoga ideala.

⁶ Usp. npr. Günter Maschke, koji u pogovoru Schmittovu spisu o Levijatanu (Köln 1982) naziva postavku o prilagodavanju iz straha pričom i naglašava Schmittovu hrabrost (190 sl.). Usp., naprotiv, C. D. Wieland: »*Carl Schmitt in Nürnberg (1947)*«. U: *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts*, 1985/1, 96—122. U tamo otiskanim dokumentima (zapisnici o saslušanjima) oportunitizam je, naravno, vrlo očevidan.

Druga pretpostavka da se odnos Carla Schmitta prema nacionalsocijalizmu pokazuje kao teorijski zanimljiv sastoji se u tome da se djela iz godine 1933—1936. ne promatraju samo kao usputni radovi niske intelektualne razine, u kojima, k tome, prave autorove intencije dolaze do izražaja, u najboljem slučaju, šifrirano; nego da se ta djela mogu promatrati ako artikulirani i autentični izraz mišljenja njihova autora. Jer, samo uz tu pretpostavku mogu se djela prije 1933. smisljeno uspoređivati s onima iz godine 1933—1936, jedino se tada može govoriti o teorijskome kontinuitetu ili diskontinuitetu.

Carl Schmitt je malo doprinio razjašnjenju te druge pretpostavke. On sam naziva, u američkome istražnom zatvoru, svoje spise toga vremena »definitely horrible. Nothing else can be said about it« (Bendersky, 269). A u »Ex captivitate salus«, tome neobičnom ispovjedničkom spisu, pri čijemu čitanju prevladava dojam povrijeđene veličine i nedovoljnoga kajanja, on upozorava da izvanjska prisila nije mogla slomiti unutarnje biće Nijemaca. Preneseno na njegove spise, to znači da ih moramo čitati između redaka kako bismo razlikovali izvanjsko prilagodavanje i unutarnje uvjerenje. Slika Benita Cerena upućuje u isti pravac. Ti iskazi prikrivaju npr. činjenicu da je spise tih godina pisao takav Carl Schmitt koji — nošen optimističkim raspoloženjem i stojeći na vrhuncu svojih duhovnih snaga — svoje misli artikulira uobičajenom pojmovnom strogošću i s najjačom koncentracijom. A između redaka može se, ako se uzmu u obzir politički događaji vremena, otkriti više odobravanja i, čak, podilaženja nego unutarnjega odbijanja.

Naravno da se postavlja pitanje: Zašto čovjek, koji je na vrhuncu svoje znanstvene karijere i dotad smatran protivnikom nacionalsocijalizma, nakon Hitlerova dolaska na vlast i njegovih prvih uspjeha stavlja svoje snage u službu nacionalsocijalističkoga pokreta? Zašto oduševljeno pozdravlja proglašenje njegovih vođa smjernicama ne samo za politiku nego i za svoju vlastitu znanost? Zašto piše djela u kojima se nacionalsocijalističke ideje, od države vode do rasne teorije, pojavljuju kao rješenje problema što ga već godinama zaokupljaju? Zar nije mogao, kao mnogi drugi protivnici nacionalsocijalizma, ili emigrirati ili, barem, šutjeti?

Ako se polazi od toga da je Carl Schmitt u djelima kao *Staat, Bewegung, Volk* (1934) [Država, pokret, narod] ili *Über die drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens* (1934) [O tri vrste pravna misli] ili u ozloglašeneome članku »Der Führer schützt das Recht« (1934) [Vođa štiti pravu] svoja dotadašnja uvjerenja srušio kako bi novim i pogodnim idejama služio novim gospodarima, tada se, prvo, pretpostavlja mjera beskarakternosti, koju, samo djelomice, potvrđuju iskazi onih koji su Carla Schmitta poznavali⁶; drugo, ne uviđa se ono što se pri čitanju tih spisa i previše jasno očituje: da se, naime, bitne misli iz ranijih djela (kao kritika liberalizma i normativizma, odnos prijatelj-neprijatelj i još mnogo toga) ovdje ponavljaju, dakako, dijelom, dalje razvijaju i dopunjuju. Postavka o oportunistu može na naše pitanje, u najboljem slučaju, dijelom odgovoriti.

Prikladnijim i zanimljivijim čini mi se tumačenje prema kojemu je Carl Schmitt htio utjecati na nacionalsocijalističko mišljenje tako da mu je podmetnuo svoju vlastitu teoriju. To što ovu ponudu nacionalsocijalistički pravnici nisu prihvatili, nego su ga kritizirali kao oportunistu, objašnjava, prema tome tumačenju, također kraj otvorenog nacionalsocijalističkoga razdoblja u

mišljenju Carla Schmitta. O tome tumačenju možemo kasnije raspravljati. Ovdje bih želio jedino utvrditi da se time podrazumijeva dvoje: prvo da postoji kontinuitet u mišljenju Carla Schmitta prije i poslije 1933. godine; drugo, da je on polazio od toga da se njegova teorija načelno podudara s nacionalsocijalističkim idejama — kao što je uloga vode i rasna teorija. Jer, teško se mogao nadati da će posve heterogenim idejama utjecati na nacionalsocijalizam.

Drugi način da se interpretira ponašanje Carla Schmitta prema nacionalsocijalizmu odnosi se na osnovnu misao njegove teorije koju je preuzeo od Hobbesa. Prema njoj je glavna svrha svake vlade da štiti život građana. Ako vlada više nije sposobna da štiti život svojih građana, nisu ni oni više obvezni da joj budu poslušni. Obveza zaštite i poslušnosti temelji se na obostranosti. Ako nova vlada pruža zaštitu, građanin ima pravo da se prema njoj obveže na poslušnost. Pošto vlade Vajmarske Republike više nisu pružale zaštitu, nego su narod sve više vodile odnosno pustile da klizi u građanski rat, bilo je legitimno slijediti novu vladu (premda je jedan od prvih činova te vlade bio suspendiranje staroga ustava — tako je Carl Schmitt tumačio Zakon o ovlastima).

Ova interpretacija ima sigurno dobrih strana i čini se da odgovara i kasnijem samorazumijevanju Carla Schmitta. Ipak i ona ostavlja neka otvorena pitanja: (1) Zašto je on mogao očekivati od režima, koji je svoju nasilnost dokazao već prije i neposredno nakon osvajanja vlasti, osobnu zaštitu a ne — kao drugi konzervativni protivnici režima (npr. Schleicher) — progonjenje? (2) Zašto mu nije bilo dovoljno da živi povučeno kao Hobbes i da bude poslušan novome režimu? Zašto ga je morao hvaliti iz punoga grla? Na oba se pitanja može najuvjerljivije odgovoriti ako se polazi od stanovitoga afiniteta uvjerenja između Carla Schmitta i nacionalsocijalista.

Dopustite da nakon ovih prethodnih razmišljanja pređem na pravu temu kako bih pokazao da djela Carla Schmitta iz vremena prije 1933. godine (tj. iz vremena njegova protivljenja Nacionalsocijalističkoj stranci) pružaju niz temeljnih uvjerenja, iz čije perspektive izgleda dosljednim da se nacionalsocijalizam — čim je osvojio vlast i dokazao svoju konkretnu volju za red i oblikovanje — pozdravi kao spasilac i da mu se služi. Pri tome bih želio tako izlagati da najprije ukažem na temeljnu spoznaju koja se stalno iznova očituje u raznim ustavnopravnim analizama i idejnopovijesnim promišljanjima djela prije 1933. godine. Prema tome se može, po mome mišljenju, pokazati da je radosno pozdravljanje nacionalsocijalizma, koji je došao na vlast, posve dosljedno, tj. da mu nisu potrebne nove teorijske osnove, već jedino lagano izmijenjena konkretizacija istih temeljnih spoznaja.

Ta se temeljna spoznaja može ovako formulirati: Liberalnoj državi nedostaje političko jedinstvo i među vodećim snagama građanskoga društva nema skupine koja bi imala svjetonazorske i praktične pretpostavke da to jedinstvo stvori. Samo bi demokratski suveren mogao utemeljiti novi politički poredak.

Tu temeljnu spoznaju izražava kritika »liberalnoga normativizma«, stalno mjesto, nakon *Politische Theologie* (1922) [Politička teologija], u Schmittovu prosuđivanju suvremene ustavne države. Carlu Schmittu je poseban kamen smutnje da bi trebali vladati zakoni a ne ljudi, »a government of laws and not of men«, aristotelovska misao, koju je suvremeni konstitucionalizam opet prihvatio u borbi protiv apsolutizma. Jer taj zahtjev postavlja pravnu fikciju

umjesto jednostavne sociološke istine; naime, fikciju da bi se sukobi mogli riješiti pravilnom primjenom dosljednoga sistema normi, umjesto jednostavne istine da se sukobi mogu rješavati jedino odlukom vlastodržca. Ne mogu vladati zakoni ili norme, već oni koji te zakone prave i primjenjuju.

Carl Schmitt ima itekako razumijevanja za postavljanje takvoga zahtjeva u borbi protiv apsolutizma. U zakonima ne bi trebala doći do izražaja samovolja vladareva, kome država postaje privatna stvar, pogotovo ne tajne spletke vlada i dvorjana, već istinska uvjerenja o općemu dobru, koja proizlaze iz javne rasprave nezavisnih i mudrih ljudi. Tako shvaćen parlament kao zakonodavna vlast, od toga odvojena izvršna vlast, nezavisno sudstvo — on opisuje tu liberalnu sliku političkoga poretka, ne bez stanovitoga divljenja, u *Parlamentarismusschrift* (1923) [Spis o parlamentarizmu].

Naravno da je ta slika liberalne pravne države fikcija. Premda se o zakonima u parlamentu raspravlja i odlučuje, mada su vlasti podijeljene i međusobno se nadziru, vladaju ljudi a ne zakoni; a u zakonima ne dolazi do izražaja istina, nego, u najboljem slučaju, kompromis interesa. Ipak: podjela i javni nadzor i, time, ublažavanje vladavine posve je realna posljedica liberalnoga pokreta. To je, dakako, posljedica koju Carl Schmitt ne vrednuje samo pozitivno. Jer, podjela vlasti ugrožava političko jedinstvo, tj. vladarevu sposobnost da rješava sukobe, izmiruje društvo, da ga i prema van predstavlja kao cjelinu. Ta je opasnost podnošljiva dok država — kao liberalne pravne države 19. stoljeća — izvršava svoje posebne zadatke kao posebna sfera iznad društva (monarh, činovnici, vojska); i svoju snagu dokazuje upravo time što ne zahvaća u privatni, socijalni, ekonomski život društva; i zato je ne mogu upregnuti pojedine skupine za rješavanje svojih problema.

Političko je jedinstvo vrlo ugroženo u liberalnim demokracijama 20. stoljeća, tj. u sistemima koji su, u ime liberalizma, u velikoj mjeri ukinuli vladarevu suverenost i nadomjestili je hijerarhijom normi i nadzora, ali koji su istovremeno, u ime demokracije, sve probleme društva pretvorili u zadaće države. Takvi sistemi, čiji je osobito ekstreman primjer Vajmarska Republika, predstavljaju, doista, eksplozivnu mješavinu, jer si, na jednoj strani, natovaraju sve probleme, a, na drugoj se oslobađaju svih sredstava za njihovo rješavanje.

U svome spisu *Der Hüter der Verfassung* (1929) [Čuvar ustava] Carl Schmitt je, opisujući pluralizam, polikraciju i federalizam, formulirao raspadanje političkoga jedinstva u liberalnim demokracijama: država kao plijen stranaka, privrednih interesa, regionalnih posebnih želja. A u predavanju *Staatsethik und pluralistischer Staat* [Etika države i pluralistička država], objavljenome 1930. godine, on postavlja dijagnozu suvremene države, aludirajući na Augustina, Hobbesa i Hegela: »Kad 'zemaljski bog' padne sa svoga prijestolja i carstvo objektivnoga uma i običajnosti postane 'magnum atrocium', tada stranke zakolju moćnoga Levijatana i svaka izreže svoj komad sebi iz njegova tijela.« (Positionen und Begriffe, 133) [Pozicije i pojmovi].

Ne mogu se dalje baviti time kako Carl Schmitt u svojoj analizi pluralističke stranačke države točnije dokumentira raspadanje političkoga jedinstva. Umjesto toga ću se posvetiti pozitivnim pojmovima, koje Carl Schmitt suprotstavlja svojoj negativnoj temeljnoj spoznaji. Jer, kad on svojim oštrim pojmovnim razlikovanjima istražuje »konkretni ustavni položaj«, tada se nipošto ne radi o analizama bez vrednovanja. Njegovi su pojmovi, kao što sam piše, po-

litički borbeni pojmovi (ibid. 191), koji, s jedne strane, treba da doprinesu točnome razumijevanju zbilje, s druge strane, da posluže vrednovanju i orijentaciji u političkome djelovanju. Ako Carl Schmitt obama negativnim pojmovima normativizam i liberalizam suprostavlja pozitivne pojmove *decizionizam* i *demokracija*, onda to znači, istovremeno, opciju za alternativne oblike političkoga mišljenja i djelovanja, čije konkretno oblikovanje, dakako, ovisi o mnogolikim okolnostima. Decizionizam kao politički borbeni pojam — to znači u Carla Schmitta, ponajprije, restituciju vladara u smislu osobnoga suverena, dakle onoga koji se ne podređuje normi, nego koji vlada normom, stoga također »odlučuje o izvanrednome stanju« (Polit. Theol. 11), i čije je odlučivanje »normativno promatrano, rođeno ni iz čega ništa« (ibid. 42). Liberalna pravna država hoće suverena po mogućnosti ukloniti, barem »podjelom nadležnosti i obostranim nadzorom što dalje odgoditi pitanje suverenosti« (ibid. 17). Ali »svaki poredak počiva na odlučivanju... I pravni poredak, kao svaki poredak, zasniva se na odlučivanju, a ne na normiranju.« (ibid. 16). Samo onaj suveren koji svojim odlukama postavlja norme može, najzad, jamčiti političko jedinstvo.

Suveren mora danas biti *demokratski* legitimiran. Do toga uvjerenja Schmitt ne dolazi na osnovi etičkih ili političko-teorijskih, nego historijskih promišljanja: duh vremena, javno mnijenje toliko se razvilo u posljednjih stotinu godina, »od dinastičke ka demokratskoj legitimaciji« (Parlamentarismus, 39). »Prema državnome pravu danas je, općenito, svaka vlada privremena, dok nije potvrđena konstituirajućom skupštinom izabranom po demokratskim načelima...« (ibid.). Što ovdje znači »po demokratskim načelima«? Premda Schmitt aludira na proces demokratskoga donošenja ustava, odnosno na legitimiranost vlade parlamentarnom većinom, njegov vlastiti pojam demokracije nema nikakve veze s pitanjima izbornoga prava, većinskoga načela ili nadziranja vladajućih sa strane onih kojima vladaju. Ove posljednje ideje spadaju, prije, u liberalnu tradiciju, koja se u posljednjem stoljeću, doduše, udružila s demokratskom, ali, zapravo, polazi od posve drukčijih načela porijekla. Može se označiti kao glavna namjera spisa o parlamentarizmu da utvrdi različitu osnovnu jezgru obiju tradicija i da pokaže da se liberalizam hrani definitivno prevladanim idealom, dok se demokracija, ako se pravilno shvati, i dalje potiče krajnje vitalnim načelom.

Osnovno je načelo demokracije jednakost. Ona se očituje, s jedne strane, u idealu homogenoga naroda ili narodnosne homogenosti, s druge strane, u idealu identiteta vladajućih i vladanih. Nasuprot liberalnome načelu slobode, koje se izražava u — opasnome po političko jedinstvo — pluralizmu individualnih temeljnih prava i partikularnih interesa, demokratsko načelo naglašava jedinstvo državotvornoga naroda i vladajućih. I dok liberalizam pokazuje maksimalan interes za ograničavanje i nadziranje vlastodržaca, demokracija se slaže s jakim suverenom.

Dopustite da s nekoliko navoda iz *Napomene* drugome izdanju *Spisa o parlamentarizmu* iz 1926. godine potvrdim Schmittovo tumačenje demokracije: »Svaka se prava demokracija temelji na tome da se ne samo ono jednako tretira jednako, nego, neizbježnom dosljednošću, ono nejednako nejednako. U demokraciju spada, dakle, nužno, prvo, homogenost i, drugo, — ako zahtjeva — izdvajanje ili uništavanje heterogenoga« (14). Kao primjer navodi »današnju Tursku sa svojim radikalnim iseljavanjem Grka i bezobzirnim potur-

čivanjem zemlje« (14) (misli li i na uništavanje Armenaca?). »Svagda je jednakost samo dotle politički zanimljiva i vrijedna dok ima supstanciju i stoga postoji, barem, mogućnost i rizik nejednakosti« (ibid.). »Uostalom, mora se reći da demokracija — jer u jednakost uvijek spada i nejednakost — može isključiti dio stanovništva kojim vlada država, a da ne prestane biti demokracija, da su čak, općenito, dosad u demokraciju uvijek spadali i robovi ili ljudi koji su bili... posve ili ... upola obespravljeni« (14 sl.). »Dosad nije postojala demokracija koja ne bi poznavala pojam stranca i koja bi ozbiljila jednakost svih ljudi« (16).

Carl Schmitt pokazuje Rousseauovim riječima što znači demokratska vlada. »Volonté générale, kako je Rousseau konstruirao, zapravo je homogenost. To je doista dosljedna demokracija... Iz nje proizlazi demokratski identitet vladajućih i vladanih« (ibid.). Bit demokracije nije nadziranje vladajućih sa strane onih kojima vladaju putem tajnih i općih izbora, već svijest o jedinstvu naroda i vladara. »Volja naroda može se klicanjem, aklamiranjem, samorazumljivim, neosporenim postojanjem očitovati isto tako dobro i još bolje demokratski nego... registratorskim sustavom tajnih glasanja« (22). Demokraciji nije suprotstavljena diktatura, nego liberalna pravna država sa svojim postojanim nepovjerenjem prema vladajućima. »Diktatura nije isto tako presudna opreka spram demokracije kao ni demokracija spram diktature« (41).

»Demokracija« tu ima, dakle, malo ili nikakve veze s onim što mi danas, obično, povezujemo s tom riječju: s ljudskim pravima, osobnom slobodom, općim izbornim pravom, nadzorom vladajućih sa strane onih kojima vladaju, parlamentarizmom, oprekom spram diktature. Naprotiv, demokracija ima po Carlu Schmittu — slično kao po Maxu Weberu — mnogo zajedničkoga s demagogijom, vodstvom naroda, koji odano i monolitno slijedi svoga gospodara. I ne pretpostavlja se da li narod ima dovoljno uvida i volje da izabere pravo-ga vođu. Važan je identitet u demokraciji, premda taj identitet vodstvo, sa svoje strane, mora tek uspostaviti (38).

Odatle, od prizivanja demokratski legitimiranoga suverena kao odgovor na trajnu krizu liberalnoga normativizma, mogu se razumjeti mnoge misli i pozicije djela od 1927—32: s jedne strane, tumačenje i podržavanje predsjednika države kao demokratski legitimiranoga suverena, kao čuvara ustava, kao (privremenoga) opunomoćenoga diktatora; s druge strane, temeljna teorija političkoga, koja se može shvatiti i kao teorija demokracije. Jer, između pojma demokracije, čija se politička snaga pokazuje u tome »da zna odstraniti ili udaljiti strano i nejednako, ono što ugrožava homogenost« (Parlamentarismus, 14) i pojma političkoga, čije je posebno obilježje razlikovanje prijatelja i neprijatelja, postoji, naravno, neposredna povezanost: političko jedinstvo jednoga naroda, njegova sposobnost da u sebi prevlada pluralizam i da prema van nastupi kao samostalna moć iskazuje se u spremnosti za borbu protiv unutrašnjega i vanjskoga neprijatelja.

Carl Schmitt je odbacio kao nesporazum prigovor da u njegovoj teoriji postoji primat neprijateljstva. Svaki pravni pojam, tako on misli u vezi s time, može se odrediti iz svoje negacije (Vorwort zum Begriff des Politischen, 14). Dalo bi se, dakako, sporiti o tome ne može li se ono što je prijateljstvo doznati i shvatiti i bez odnosa prema neprijateljstvu. Po Carlu Schmittu ne može se, u svakome slučaju, političko prijateljstvo misliti bez odnosa prema neprijateljstvu. To ne mora bezuvjetno značiti da se političko prijateljstvo kon-

stituiru jedino putem zajedničkoga neprijateljstva (tobože prema načelu krivca za sve). Ima tekstova u kojima Carl Schmitt pojašnjava da političko prijateljstvo u smislu homogenosti i političkoga jedinstva jednoga naroda može imati posve imanentne razloge: zajedništvo interesa i uvjerenja, kompromis i konsenzus (npr. etika države i pluralistička država, u: *Positionen und Begriffe*, 139). Dakako, u obilježja liberalno-demokratske i pluralističke države, »totalne države iz slabosti«, na koja se on često žali, spada, s druge strane, i to da nedostaje upravo ta zajednica interesa i uvjerenja. Ne ostaje li u tome slučaju kao jedini put utemeljenja jedinstva, homogenosti, političkoga prijateljstva da se pozove u borbu protiv zajedničkoga neprijatelja i nađu sljedbenici?

Polazna postavka čuvenoga spisa iz 1927. godine glasi: »Pojam države pretpostavlja pojam političkoga« (20). To znači: Tko hoće shvatiti državu, mora najprije shvatiti političko, jer to je širi i temeljniji pojam. Time se, također, misli: da bi se shvatila država, nije dovoljno analizirati zakone i institucije, nego se moraju shvatiti socijalne snage i pokreti, koji se u društvu bore za vlast i utjecaj; valja analizirati također napetosti i sukobe koji postoje među narodima. Činovi su politički ako su upravljani na borbu i sukob, odnosno — u Schmittovoj terminologiji — ako su motivirani javnim prijateljstvom ili neprijateljstvom. Takvo promatranje s aspekta teorije sukoba pokazuje da država nije jedna asocijacija pored drugih, nego političko jedinstvo naroda, tj. njegova sposobnost da u borbi za moć i preživljavanje opstoji kao samostalna jedinica. Ne prouzročuju to jedinstvo državni zakoni i institucije — to je nesporazum liberalnoga normativizma — već moć skupine da se nametne kao zadnja odlučujuća instancija, da u slučaju sukoba i ozbiljnome slučaju razlikuje prijatelje i neprijatelje, da neprijatelja kao takvoga označi i pozove u borbu protiv njega, konačno da pri tome — mimo svih ostalih grupnih odanosti — nađe sljedbenike. Ako postoji takva skupina koja je sposobna za političko odlučivanje, ona oblikuje svoj konkretni poredak (zakone i institucije). Ako se većina skupina međusobno blokira, raspada se političko jedinstvo te zakoni i institucije gube svoju moć utemeljenja poretka. »Politička je, svakako, svagda grupacija koja se orijentira prema ozbiljnome slučaju. Ona je stoga uvijek mjerodavna ljudska grupacija, političko jedinstvo, zbog toga, uvijek, ako uopće postoji, mjerodavno jedinstvo i 'suvereno' u tome smislu da ona mora uvijek po definiciji odlučivati o mjerodavnome slučaju i kada je iznimni slučaj« (*Begriff des Politischen*, 39).

Kritika liberalizma i normativizma, tj. liberalne pravne države; pledoaje za demokratskoga suverena, koji je iznad normi, koji u borbi protiv deklariranoga neprijatelja nalazi sljedbenike i iz voljne zajednice s homogenim narodom stvara konkretan poredak — ako imamo pred očima ove misli, koje sam skicirao s nekoliko natuknica i citata, postaje — mislim — razumljivo zašto Schmitt do kraja 1932. godine unatoč svoj kritici i zdvajanju, ustrajava na Vajmarskoj Republici i brani je od njezinih radikalnih kritičara; ali u siječnju 1933. godine on prelazi na stranu nacionalsocijalizma, učlanjuje se u njegovu stranku i oduševljeno pozdravlja novu državu vođe.

Članak »Weiterentwicklung des totalen Staates in Deutschland« [Dalji razvoj totalne države u Njemačkoj], (objavljen u siječnju 1933. godine), osvjetljava kraj Vajmarske Republike, kako ga doživljava Schmitt. On pokazuje da je, zapravo, lojalan jedino predsjedniku države, tome »posljednjem stubu vajmarskoga ustavnog poretka« i njegovu autoritetu iz pretpluralističkih vre-

mena« (Positionen und Begriffe, 190). Drugo, on pojašnjava da mu se još u to vrijeme kaos činio jedinom alternativom Hindenburgu (ibid.). Ako se zna s kolika prezira se govorilo o Hitleru u krugu Hindenburga, Papena i Schleichera (razvodnik, puška nabijača itd.), onda nije čudno što Carl Schmitt isprva nije polagao velike nade u toga čovjeka. Treće, ipak se ovdje, prvi put, i to kao suprotnost često kritiziranoj »totalnoj državi nastaloj iz slabosti« pojavljuje kao realna mogućnost »totalna država nastala iz snage« (pri čemu je uzor fašistička država). »Takva država ne dopušta u svojoj unutrašnjosti nastajanje nikakvih snaga koje su joj neprijateljske, koje je kočē ili cijepaju. Ona nema namjeru da svoja nova sredstva moći prepusti svojim vlastitim neprijateljima i rušiteljima niti da se njezina moć potkopa pod bilo kojim natuknicama — liberalizam, pravna država ili kako god to nazvali. Jedna takva država umije razlikovati prijatelja i neprijatelja« (ibid. 186).

Da li će novi kancelar moći biti demokratski vođa jedne takve totalne države iz snage? Možemo, vjerojatno, pretpostaviti da je Carl Schmitt bio isprva skeptičan, ali su ga prvi mjeseci Hitlerove vlade razuvjerali. Ovaj je suzbijao zajedničkoga neprijatelja, u oblasti vanjske politike pobjedničke sile prvoga svjetskoga rata; u oblasti unutrašnje politike prvenstveno komuniste i Židove s njihovim međunarodnim vezama i odanostima tuđinima. Našao je sljedbenike za tu polemiku, na koju su se uskoro nastavila djela, i time je stvorio homogenu zajednicu »sunarodnjaka«. »Zakonom o uklanjanju nevolje od naroda i države« (23. ožujak 1933. godine), tzv. Zakonom o ovlastima, odvojio se od normi vajmarskoga ustava. Mnoštvom zakona i dekreta počeo je uništavati pluralističku stranačku državu i njezino federativno ustrojstvo i osnivati novo političko jedinstvo. Sve je to moralo silno imponirati Carlu Schmittu.

Dopustite da se, kao slijedeće, posvetim pitanju koliko se može u spisima iz godina 1933—36, nasuprot spisima iz prethodnoga vremena, naći novoga mišljenja ili, pak, kontinuiteta temeljnih uvjerenja. Ujedno bih se pozabavio problemom, u vezi s time, da li se u izjašnjavanjima za nacionalsocijalistički svjetonazor i politiku radi o lažnim ili istinitim uvjerenjima (Bendersky i drugi govore o lažnima). Najprije je jasno da se kritika liberalizma i normativizma, koju sam označio kao negativnu temeljnu spoznaju djela prije 1933. godine, ponavlja u djelima godina 1933—36. na isti način i, dijelom, doslovno. Ono što se, prema tome, nalazi u spisima »Država, pokret, narod« (1934), »O trima vrstama pravnoga mišljenja« (1934) ili »Staatsgefūge und Zusammenbruch des Zweiten Reiches« [Državno ustrojstvo i slom Drugoga Carstva] (1934), ali i u kraćim predavanjima i člancima kao i u nastupnome predavanju u Kölnu (lipanj 1933) ili u članku »Über die neuen Aufgaben der Verfassungsgeschichte« [O novim zadacima ustavne povijesti] (1936) — što se u tim i drugim djelima nalazi o kritici individualizma i univerzalizma (opća ljudska prava), odnosno o pledoajima za ukidanje stranaka, parlamenta, podjele vlasti, nepolitičkoga pravosuđa, federalizma, to je posve u tradiciji spisa prije 1933. godine. I kako je zadatak nacionalsocijalista prvih mjeseci njihove vladavine bio rušenje liberalne pravne države, odgovarajuća pohvala te politike iz usta Carla Schmitta nipošto ne ostavlja dojam lažnoga uvjerenja.

Također izjašnjavanja za vođu, koji zna razlikovati prijatelja i neprijatelja; koji se stavlja iznad normi kako bi očuvao političko jedinstvo i utemeljio novi poredak; o jedinstvu između vođe i sljedbenika, koje se zasniva na jednakosti vrste — sve je to u tradiciji mišljenja o demokratskome suverenu. Ako se pri-

je govorilo o homogenosti, identitetu, jednovrsnosti, kako bi se označilo podudaranje volje naroda i suverena u demokraciji, sada se tome pridodaje rasna jednakost vrste kao »pozitivan zahtjev«. »Na jednakosti vrste temelji se i neprekidni pouzdani dodir između vođe i sljedbenika i njihova obostrana odatnost. Samo jednakost vrste može spriječiti da moć vođe ne postane tiranija i samovolja; samo ona utemeljuje razlikovanje od svake ma kako inteligentne ili ma kako korisne vladavine volje tude vrste« (Staat, Bewegung, Volk, 42).

Prema mišljenju Benderskoga (207 i sl.) i drugih interpretatora, Schmitt nije nikada ozbiljno shvaćao nacionalsocijalističku rasnu teoriju; njegove su rijetke antisemitske napomene znak izvanjskoga prilagođavanja propisanim jezičnim formulacijama. Takvo tumačenje ne objašnjava, po mome mišljenju, ni učestalost ni sadržaj njegovih antisemitskih napomena. Ono pogotovo ne može objasniti Schmittovo angažiranje za znanstveno istraživanje utjecaja židovskoga mišljenja na njemačku pravnu znanost, kao ni njegov završni izvještaj na zasjedanju o tome u listopadu 1936. godine. Schmittov antisemitizam tumačim kao konkretizaciju odnosa prijatelj-neprijatelj, odnosno misli o demokratskoj homogenizaciji u određenoj povijesnoj situaciji. Njegov rasiizam doista nije biološka, nego »politička« teorija. To znači, uopće nije tako važno *tko* je neprijatelj, protiv kojega vođa poziva na borbu ili *tko* je *tudi* *đinac* koji se mora isključiti iz zajednice; više se radi o tome *da* vođa poziva u borbu, da tuđina izdvaja i time stvara političku jednakost, narodnosnu homogenost.

Carl Schmitt je, očito, spreman pomoći vodi u toj borbi za poredak u svome životnom području — području pravne znanosti i sveučilišta. I on počinje već vrlo rano iskazivati svoju spremnost. Na kraju svoga nastupnog predavanja u Kölnu 20. lipnja 1933. godine, u kojemu je pozdravio Zakon o namješništvu od 7. travnja 1933. godine kao rješenje problema federalizma, izjašnjava se o još jednoj temi, naime obavezi znanstvene borbe. Svoj govor završava riječima: »Nema slobodne znanosti u narodu kojim vladaju tuđini niti znanstvene borbe bez te političke slobode. Budimo svjesni, dakle, da smo neposredno prisutni u političkome, to znači intenzivnome životu! Učinimo sve da veliku borbu dobijemo i na znanstvenome polju kako ne bismo postali robovi, nego slobodni Nijemci« (Positionen und Begriffe, 198). Iz povijesne udaljenosti nije neposredno uvjerljiva povezanost vršne jednakosti i znanstvene slobode. Ali teško da je itko od Schmittovih slušatelja prečuo aluziju na zakon koji je također donesen 7. travnja 1933. godine — »Zakon o obnovi profesionalnoga činovništva«, po kojemu su i sa sveučilišta otpušteni svi Židovi i drugi »nepouzdana elementi«. I ovdje se, dakle, konkretno očituje Schmittovo načelo slobode homogenošću.

Možda je bilo, pored decizionističkih argumenata, svedenih na moć odlučivanja vođe, još i drugih, povijesno-filozofskih ili, čak, teoloških. Ako se može vjerovati Nicolausu Sombartu, koji je razgovarao s Carlom Schmittom, čini se da je ovaj bio privržen i — među konzervativcima tada vrlo proširenoj — ideji da Židovi, slobodni zidari i komunisti svojim snom o unutar-svjetskoj utopiji vode presudnu svjetsko-povijesnu borbu protiv kršćanstva (Jugend in Berlin, 248 i dalje) [Omladina u Berlinu]. Kako se to, međutim, ako vidim dobro, ne može jasno spoznati iz njegovih spisa, neću u to dublje zalaziti.

Češće se tvrdi da se Schmittovo političko mišljenje — uz niz podudaranja — ipak, načelno, razlikuje od nacionalsocijalističkoga time što se politički poredak u Schmitta jamči, uglavnom, državom, u nacionalsocijalističkome, na protiv, strankom i vođom. Tome se može suprotstaviti da Carl Schmitt u svome spisu »Država, pokret, narod« polazi od trojstva političkoga poretka, u kojemu pokretu (tj. stranci i vođi) pripada presudna funkcija. I već se u »Pojmu političkoga« (1927), pri obradi problema političkoga jedinstva, ne polazi od prioriteta političkoga (snaga koje se afirmiraju kao suveren). Utoliko ni spis iz 1934. godine ne pruža ništa novo, nego konkretizaciju onoga što treba da vrijedi kao presudna snaga u državi. Što bi navedeno trojstvo država, pokret, narod imalo u pojedinostima značiti u sklopu kompetencija nacionalsocijalističkoga sistema vladavine, o tome je očito, bilo razilaženja između Carla Schmitta i nekih nacionalsocijalističkih pravnikâ. Ipak se iz toga razilaženja ne može izvesti načelno različito shvaćanje uloge države.

Još jednom o pitanju lažnih uvjerenja: U međuvremenu znamo iz brojnih primjera književnika u totalitarnim sistemima kako treba čitati između redaka. Npr. izjašnjavanje za službenu ideologiju u predgovoru nekoga spisa znači klanjanje pred cenzurom. To izjašnjavanje često nije ni u kakvoj vezi s ostalim sadržajem djela. U Carla Schmitta je to drukčije. On govori, većinom, pri kraju o nacionalsocijalizmu i predstavlja ga, dosljedno, kao rješenje problemâ koje je dotle analizirao. Dobar primjer te metode je spis »Državno ustrojstvo i slom Drugoga Carstva. Pobjeda građanina nad vojnikom« (1934), u kojemu se imanentno protuslovlje između pruske vojničke države i građanskoga konstitucionalizma, koje je već Bismarckovoj vlasti zadavalo poteškoće i dovelo do poraza u prvome svjetskom ratu, smatra prevladanom nacionalsocijalističkom državom vođe (ibid. 49).

Na kraju još jedna riječ o čuvenome članku iz listopada 1934. godine: »Voda štiti pravo«. Nisu uvjerljivi nedavni pokušaji da se taj članak prikaže bezazlenijim nego što jest ili da se protumači kao čin hrabroga otpora (Masc hke, nav. dj., 1982). Iz konteksta je posve jasno da je naslov mišljen kao indikativ a ne kao imperativ (kao što sugerira J. H. Kaiser; usp. *Complexio Oppositorum*, nav. dj. 322). A pri napomeni o »specijalnoj akciji« bez Hitlerove ovlasti ne radi se o hrabrome protestu protiv ubojstva Schleichera i drugih konzervativaca, nego o jezičnoj formulaciji koju je lansirala nacionalsocijalistička propaganda. Da oni koji su pogođeni takvim specijalnim akcijama, odnosno njihove pristaše, ne treba da imaju, prema Carlu Schmittu, pravo da podnesu tužbu, pokazuje mjeru podudaranja s nacionalsocijalističkim vodstvom.

Ovaj tekst, od gotovo pet stranica i vrlo artikuliran (kažem to zato što je njegovo značenje potcjenjivano u posljednje vrijeme), inače je vrlo dosljedan i u jasnome je skladu s onim što je Carl Schmitt već prije 1933. godine rekao o demokratskome suverenu: ovaj je iznad normi i mora, da bi zaštitio političko jedinstvo, ako zatreba, djelovati i protiv zakonâ. Hitler je iz iskustava Vajmarske Republike, kada su vlade bile sprečavane formalizmom liberalne pravne države, također naučio da dosljedno progoni državne neprijatelje.

Dopustite da, na kraju, još jednom sažmem u kojem je pogledu politička teorija, koju je Carl Schmitt zastupao prije 1933. godine, učinila ovoga, po mome mišljenju prijemljivim za politiku i svjetonazor nacional-socijalizma

i — pošto se odlučio za nacionalsocijalizam — nije tražila načelnu reviziju, već, u najboljem slučaju, konkretizaciju autorova mišljenja. Svojom kritikom normativizma i liberalizma postao je protivnikom liberalne pravne države. Njegova obrana vajmarskoga ustava do kraja 1932. godine ne relativira, načelno, tu kritiku, jer, prvo, branio je upravo autoritarne i plebiscitarne, a ne pluralističke i parlamentarne elemente toga ustava; i, drugo, ta je obrana, do kraja, bila motivirana time što je kao alternativu mogao prepoznavati jedino kaos. Nasuprot drugim konzervativnim kritičarima pozitivističkoga normativizma i liberalnoga individualizma, iza njegove kritike nije stajala antropologija, iz koje bi se moglo utemeljiti ljudsko dostojanstvo; ni etika, iz koje bi se mogle utemeljiti prirodnopravne norme; ni politička teorija, iz koje bi se dalo utemeljiti organsko shvaćanje države. U Carla Schmitta nema aristotelovsko-tomističke slike čovjeka, nego samo odlomci mizantropske antropologije (nadovezujući se na Donosa Cortesa); niti prirodnopravne teorije pravednosti, već decizionizam filozofije prava; niti model političkoga poretka staleške države, već politička teorija koja odnos prijatelj-neprijatelj čini glavnim obilježjem političkoga djelovanja (dakle, točno obratno od onoga što bi se očekivalo od »katoličkoga mislioca« toga vremena). Kao i drugi konzervativci (npr. R. Smend), Carl Schmitt je kritizirao duhovne temelje Vajmarske Republike. Ali, za razliku od njih, nije posjedovao duhovni instrumentarij za suprotstavljanje novome, mizantropskome režimu argumentima. Kako je njegova vlastita koncepcija političkoga poretka smjerala jedino na uspostavljanje jedinstva pomoću suverene moći i ex negativo utemeljene homogenosti, nije mogao ništa iznijeti protiv režima koji je upravo na taj način, s velikim uspjehom, uspostavljao političko jedinstvo.

Na ovome bi se mjestu moglo prigovoriti da je Carl Schmitt, prema tome tumačenju, mogao ili morao isto tako pozdraviti boljševističku diktaturu. Trebalo bi, dakako, biti oprezan s tim prigovorom ako bi trebalo da posluži njezikanju sklonosti Schmittove političke teorije nacionalsocijalizmu. Jer bi taj prigovor mogao usmjeriti pažnju upravo na sličnost diktatura koje polaze od kritike liberalne pravne države i političko jedinstvo žele uspostaviti ex negativo — rasnom i klasnom borbom. Mora se, naravno, priznati da Schmitt svojim decizionizmom postaje prijemljiv za sve režime koji političkim niveli-ranjem stvaraju poredak. Kada se radi o tome da se razlikuje među takvim režimima, Schmitt ne može normativno argumentirati, nego samo upućujući na historijski utjecaj određenih ideja. On naglašava već relativno rano, na kraju svoga spisa o parlamentarizmu, da u novije vrijeme »jači mit se nalazi u nacionalnome... više prirodne predodžbe o rasi i porijeklu...; zatim jezik, tradicija, svijest o zajedničkoj kulturi i obrazovanju, svijest o sudbinskoj zajednici, osjećaj za različitost po sebi — sve se to danas više kreće u pravcu nacionalnih nego klasnih suprotnosti« (str. 88).

Utoliko se ne može reći da je prije 1933. godine bio ravnodušan prema obama oblicima diktature 20. stoljeća. On se pouzdao u nacionalizam, a ne u komunistički internacionalizam. I njegova su vanjskopolitička i međunarodno-pravna promišljanja imala isti pravac. Ali kako se ta opcija nije zasnivala na normativnim, nego na povijesnim uvjerenjima, teško da bi imao prigovora i boljševičkoj diktaturi u Njemačkoj — da se ona pokazala kao povijesno djelotvornija.

Prije nego što završim, moram reći nekoliko riječi o problemima koje u ovome predugom predavanju nisam mogao obraditi, a koji bi, po sebi, spadali u ovu tematiku. U temu »Carl Schmitt i nacional-socijalizam« spada, naravno, i pitanje kako je i zašto prestao njegov angažman za nacionalsocijalizam. I ovdje bi se moglo postaviti pitanje da li su pretežno osobni ili svjetonazorski razlozi Schmitta distancirali od nacionalsocijalizma. Kao izvanjski znak unutarnjega odvrtačenja obično se navodi to što se on u svojim spisima nakon 1936. godine jedva još bavio pitanjima unutarnje politike i ustavnoga prava, nego, gotovo isključivo, pitanjima vanjske politike i međunarodnoga prava, pri čemu se pretpostavlja da su posljednja imala neznatnu političku brizantnost. Ovdje bih, bez produbljanja, stavio samo nekoliko upitnika.

1937. je bila ona godina u kojoj je Hitler svoju politiku unutarnjega političkog niveliranja bio dotle zaokružio da se ni od jedne društvene snage nije više mogao očekivati djelotvoran otpor (pa ni od vojske i crkava) i u kojoj je počeo realizirati svoje vanjskopolitičke planove. Ako je politički pisac u Njemačkoj te i slijedećih godina svoje težište prenio na vanjsku politiku, teško se to može shvatiti kao znak unutarnje emigracije. Uputio se na politički krajnje brizantno polje i to je radio na način koji se, doduše, ne može nipošto smatrati povodenjem za nacionalsocijalističkom propagandom, ali koji ni nacisti nisu odbijali. Njegovo djelo »Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff« (München 1938) [Zaokret ka diskriminantnom pojmu rata] ponavlja njegovu kritiku Lige naroda, odbacivanje svakoga moralnoga osuđivanja napadačkih ratova i drugih stajališta koja je već prije zastupao. Svojim spisom iz 1939. godine »Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte« [Međunarodnopravni globalni poredak sa zabranom intervencije za vanjske sile] upušta se u nešto što ga dovodi do ovakve spoznaje: »Novi pojam poretka po novome međunarodnom pravu naš je pojam Reicha . . . Djelo našega vođe dalo je ideji našega Reicha političku zbilju, povijesnu istinu i veliku međunarodnopravnu budućnost« (ibid. 48 sl.). Djelo vođe — on je upravo bio uspješno razbio Čehoslovačku i ustanovio protektorat Češku i Moravsku! Dakle, i u ovoj bi se oblasti mogli, vjerojatno, formulirati neki argumenti, s jedne strane, za kontinuitet Schmittova mišljenja i nakon 1936. godine, a, s druge strane, za njegovu bliskost nacionalsocijalističkim idejama.

Iz te dijagnoze ne bih (kao npr. Sontheimer) zaključio da se ne bi trebalo baviti Carlom Schmittom. Opasne su zablude zanimljivije od banalnih istina. Vrijeme će pokazati možemo li ga smatrati klasikom. Pretpostavljam da će se u njemu, prije, vidjeti simptomatičnog nego klasičnog mislioca. Mislioca, dakle, koji strujanja svoga vremena promišlja na impresivan način; ali ne mislioca koji sustavno utemeljenim nacrtom političkoga poretka nadilazi svoje vrijeme. Usporedba s Hobbesom, koju je upotrijebio sam Schmitt, ne vodi vrlo daleko. Zajedničko je obojici da su se u vrijeme društvenoga kaosa zalagali za jakoga suverena. Inače nedostaje Carlu Schmittu mnogo od onoga po čemu je Hobbesova teorija danas čuvena: znanstveni začetak, antropološko utemeljenje, logička uvjerljivost. Carl Schmitt se slaže sa Sorelom da je prošlo vrijeme racionalizma i da je počela epoha velikih mitova (Parlamentarismus, 80 i dalje). Možda bismo trebali i Schmitta, ako se zanemare ustavnopravni spisi u užemu smislu, smatrati, kao Nietzschea ili Sorela, književni-

čkim kneževima među političkim misliocima, kod kojih se više radi o sugestivnim slikama i upečatljivim formulacijama nego o jasnim pojmovima i uvjerljivim argumentima. U tu skupinu sigurno ne spada Hobbes, unatoč njegovu smislu za alegorije.

Preveo s njemačkog:
Tomislav Martinović

Carl Ballestrem

CARL SCHMITT AND NATIONAL SOCIALISM — THE PROBLEM
OF THEORY OR CHARACTER

Summary

The attitude of Carl Schmitt towards the nazi government, regardless of different attempts at its justification, can be explained based on his works prior to 1933. These works contain a large number of basic tenets in the context of which it seems consistent to welcome and serve national socialism. Schmitt's concept of political system aimed at the establishment of unity by means of an authoritarian power and thus could not have stated anything against the nazi regime which sought to establish political unity using just such means.